

УДК 340.12 (092 Спекторський)

ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЗА Є.В.СПЕКТОРСЬКИМ

**Л.С. ПРОТОСАВІЦЬКА, кандидат історичних наук,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України**

***Анотація.** У статті викладено правові та політичні погляди відомого правника, соціолога, культуролога та філософа Є.В. Спекторського на лібералізм, анархізм, державу та демократію.*

***Ключові слова:** держава, конституція, синдикалізм, лібералізм, анархізм*

Актуальність статті обумовлена потребою вивчення політико-правових поглядів Є.В. Спекторського в першій третині ХХ століття.

Мета статті полягає в комплексному аналізі державно-правових поглядів Є.В. Спекторського.

Євген Васильович Спекторський (1875–1951 рр.) – відомий вітчизняний вчений і громадський діяч початку ХХ століття. Його праці присвячені широкому спектру суспільствознавчих дисциплін: юриспруденції, історії, соціології, історії літератури. В дореволюційний період він пройшов увесь шлях вузівського викладача від магістранта Варшавського університету до професора, ректора Університету св. Володимира в Києві [1; 2; 10].

Є.В. Спекторського по праву називають філософом, юристом, культурологом та істориком. Він був автором низки праць, в яких досліджував питання теорії держави та її конституційного розвитку [4]. У своїх роботах він також торкався проблеми історії та теорії суспільно-політичних рухів, питань зовнішньої політики тощо.

Суспільно-політичні погляди В.Є. Спекторського відрізнялися високим ступенем самостійності та оригінальності. Революційні події 1917 р. в Росії та в Україні дуже вплинули В.Є. на Спекторського та його погляди. У 1917–1930-х роках мислителя хвилювали питання моделі організації ідеальної державної влади, а також ролі конституції в державному будівництві.

Під впливом розпаду старого порядку, фактичної ліквідації країни, в якій він жив, В.Є. Спекторський дійшов висновку про поступове зниження ролі держави та посилення ролі суспільства й профспілок в історії, яке він назвав синдикалізацією.

Синдикалізм за В.Є. Спекторським полягає в тому, що заради захисту своїх інтересів різні соціальні групи страйкують, виходять на демонстрації, прагнуть збільшити свою силу, завдаючи удару авторитету державної влади. Політичні партії все більш і більш еволюціонують у бік представництва професійних інтересів. Чиновництво зі слуг держави, з органів управління, також, в свою чергу, перетворюється на професійні та відомчі групи, з яких

кожна відстоює свої власні матеріальні інтереси. «Єдине, що може зв'язувати такі групи, – зазначав Є.В. Спекторський, – це спільність їх матеріальних інтересів. Ці групи федералізуються, вступають в союз. Таким чином, до програми синдикалізму входить федералізм, але не політичний федералізм різного роду союзів держав або союзних держав, а загальний, переважно економічний федералізм капіталу, або праці, або професій» [9, с. 96].

Цікавість В.Є. Спекторського до такого поняття, як анархізм, викликана ймовірно теоретичними висновками вченого про відмирання держави і посиленні ролі профспілок, свідком чого, на його думку, він був починаючи з 1917 року. Звертаючись до природи анархізму, В.Є. Спекторський виходив з наявності в будь-якому суспільстві двох протилежних явищ – соціальної ієрархії (впорядкування, що спирається на сильну авторитетну владу) і соціальної анархії (відсутність панування, авторитету, упорядкованого ладу). Вчений дійшов висновків, що, по-перше, анархічні ідеї притаманні цілому ряду філософсько-правових вчень, що вони є надбанням прогресивної західноєвропейської думки, по-друге, соціальна ієрархія зовсім не виключає соціальної анархії і, по-третє, що «можна вести мову про якість тяжіння сучасності до анархії».

При аналізі лібералізму В.Є. Спекторський зазначав, що його сутність полягає в поєднанні індивідуалістичного розуміння спільного життя людей з оптимістичним розумінням природи людини і формальним розумінням свободи [8, с. 4]. Найбільш характерною рисою лібералізму є соціальна свобода. Її суть передбачає незалежність людей не тільки від державного, а й від громадського примусу у сфері особистого та громадського життя. У такої свободи є негативний і позитивний сенс. Негативний полягає у звільненні однієї людини або групи людей від примусової залежності. Позитивний – у наділенні людей можливістю жити за власним правом, без керівництва й контролю.

Збіг у поглядах Спекторського з марксистським вченням на поступове відмирання держави слід визнати лише зовнішнім, проте не глибинним. За Марксом таке відмирання повинно бути поступовим, до того ж воно мало статися в далекому комуністичному майбутньому, В.Є. Спекторський же передрікав та пропагував розпад держави вже в 20-х роках ХХ століття.

У більшості своїх праць В.Є. Спекторський звертався до поняття «держава». Так, у курсі лекцій з енциклопедії права, який він читав в університеті святого Володимира в Києві, йшлося про загальну характеристику держави. При цьому вчений вказував на загально визнану точку зору і акцентував увагу на трьох основних рисах: таких як територія, населення та влада. Наполягав на тому, що ці три елементи необхідні для існування держави, оскільки є її сутнісними складовими. Розмірковуючи над питанням форми правління, В.Є. Спекторський звертає увагу на наявність чи відсутність конституції. Виходячи з цього, він пропонував ділити держави на абсолютні, псевдоконституційні (лжеконституційні) і конституційні [5, с. 4]. Учений доводить, що в ході європейської політико-правової еволюції абсолютистські монархічні держави досить часто перетворювалися на конституційні монархії. В.Є. Спекторський визначає їх як псевдоконституційні [5, с. 4]. У політичному

житті цих держав поряд з монархом присутні конституція, парламентаризм, елементи демократичного правління. Більш сильна, ніж абсолютна монархія, псевдоконституційна держава не є завершенням політичного процесу на окремо взятій території. Державу, яка забезпечена лише авторитетом однієї особистості, на думку В.Є. Спекторського, не можна назвати повною мірою життєздатною. Так Росія, як вважав учений, пройшла період псевдоконституціоналізму з 1905 по 1917 роки. Формою організації державної влади за В.Є. Спекторським має бути конституційна держава. Вона вбачалася вченому природним і ідеальним результатом політичного розвитку будь-якої країни, в якій реалізується головний демократичний принцип «вся влада належить народу». Втіленням його ідеалу в цьому сенсі стала конституція як гарантія впорядкованості влади. Не менш важливою ознакою конституційної держави В.Є. Спекторський вважав обмеження влади. Таким засобом обмеження влади він бачив політичні свободи, права і обов'язки громадян та установ.

Розмірковуючи над сутністю держави, В.Є. Спекторський висуває ідею її кризи, яка була закономірною в умовах революційних років ХХ століття. На його думку, «у керованій країні суспільство розглядається, як щось відмінне від держави, протилежне їй і навіть вороже. Держава ж ототожнюється з урядом, який, у свою чергу, зливається з особами, що стоять у даний час при владі. Влада фактично переходить до суспільства, яке зливається з державою» [6, с. 3].

Перспективи розвитку держави уявлялися В.Є. Спекторському розумити. Він припускав, що при можливому повному руйнування держави відбудеться занурення в середньовіччя, і, навпаки, при розшаруванні суспільства зміцниться держава. Концепція кризи держави, яку висунув В.Є. Спекторський в першій половині 1920-х рр., вже в 1925 р. була доповнена ним ідеєю загальної кризи. Він вважав, що, поряд з кризою держави, відбувається і криза права, криза господарства і криза культури [7, с. 429].

Головну причину кризи держави В.Є. Спекторський вбачав у тому, що принцип державності (суверенного панування влади над суспільством) поступово витісняється принципом суспільності (громадянського суспільства). Вчений зазначав, що помітною тенденцією часу стало не лише падіння авторитету держави, а й активізація громадськості, прагнення її досягти примарних ідеалів демократії [3, с. 270]. Кризові явища в державі та соціальне роз'єднання, на думку ученого, головні риси сучасної епохи. При цьому він зазначав, що демократизація не приведе до очікуваних від неї результатів.

Розмірковуючи над питанням демократії, В.Є. Спекторський дійшов висновку, що демократія має кілька сенсів, які не тільки неузгоджені один з одним, але навіть взаємовиключаються [3, с. 270].

Зокрема, він виділяє: громадянську демократію, як лібералізм, про який згадувалося вище, що являє собою визнання за кожним громадянином приватноправової та економічної свободи; політичну демократію, як народоправство (надання всієї повноти публічної влади масам, які завжди можуть зазіхнути на свободу особистості); соціальну демократію, як соціалізм (підпорядкування як приватного, так і публічного права усупільненню

народного господарства та всього спільного життя людей взагалі [7, с. 428–429].

Отже, підбиваючи підсумки, зазначимо, що Є. В. Спекторський – видний науковий і громадський діяч першої половини ХХ століття. Значна частина його праць присвячена проблемі визначення держави та пошуку оптимальної форми її існування, що виливається в концепцію надкласової конституційної держави. Інша частина присвячена розробці концепції кризи сучасної держави. Соціально справедливою Є.В. Спекторський вважав соціально-політичну надкласову конституційну державу, засновану на основному законі та на гарантіях взаємних прав і обов'язків пануючих і підлеглих.

Список літератури:

1. Almatater. Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917–1920: Матеріали, документи, спогади, кн. 1–2. [Текст] // Almatater. – К., 2000–2001.
2. Гриценко І.С. Спекторський Євген Васильович / І.С. Гриценко, В.А. Короткий // Юридичний факультет Університету Святого Володимира 1834–1920. [Текст]/. – К. : Либідь, 2009. – С. 220.
3. Рутман В.Г. Е. В.Спекторський о трёх смыслах демократии // Пробелы в русском законодательстве. [Текст] / В.Г. Рутман. – С. 270–273.
4. Спекторский Е.В. Проблема социальной физики в XVII столетии / Е.В. Спекторский. –Спб.: Наука, 2006. – Т. 2. – 538 с.
5. Спекторский Е. В. Чтотакоеконституция. [Текст] / Е.В. Спекторский. – М., 1917. – 16 с.
6. Спекторский Е. В. Учредительное собрание и конституция. [Текст] / Е.В. Спекторский. – К., 1917 – 24 с.
7. Спекторский Е. В. Пособие к лекциям по истории философии права. [Текст] / Е.В. Спекторский. – Литографизд. «Прага», 1925. – Вып. II. – С. 428.
8. Спекторский Е. Либерализм. [Текст] / Е. Спекторский. – Люблина, 1935. – С. 4.
9. Спекторский Е.В. Кризиссовременногогосударства // Государственно-правовые воззрения русской эмиграции (1920–1940-е годы). [Текст] / Е.В. Спекторский. – Брянск, 2010. – С. 96.
10. Ульяновський В. І. Останній ректор університету Святого Володимира Євген Васильович Спекторський : моногр. [Текст] / В.І. Ульяновський. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2007. – 311 с.

Аннотація. *В статті изложены правовые и политические взгляды известного юриста, социолога, культуролога и философа Е.В. Спекторского относительно либерализма, анархизма, государства и демократии.*

Ключевые слова: *государство, конституция, синдикализм, либерализм, анархизм.*

Annotation. *This article sets out the legal and political views known lawyer, sociologist, philosopher and culture expert E.V. Spektorskoho on liberalism, anarchism, state and democracy.*

Keywords: *the state constitutions syndicalism, liberalism, anarchism.*

